

Maria Toldrà

Un fals borgià amb una cobla d'Ausiàs Marc (o de Jaume Roig)

En aquest article presento un document del qual ja vaig donar notícia en l'edició, preparada amb Joan Iborra, d'una obra sobre els orígens i la genealogia dels Borja ducs de Gandia: la *Progenie clara y origen de la antiquíssima y noble familia de Borja*, escrita el 1621 per Joan Baptista Roig de la Penya (Roig 2019).

Es tracta d'un fals nobiliari forjat al segle XVII a l'entorn ducal de Gandia: un pergami amb còpia autenticada de cinc textos dels segles XIII-XV, inclosa una cobla catalana atribuïda a Ausiàs Marc o a Jaume Roig. L'objectiu del conjunt és demostrar la noblesa ancestral dels Borja i els seus orígens reials a través de la figura de Pero d'Atarés, senyor de la vila aragonesa de Borja. El pergami és una mostra d'uns materials útils, però poc atesos, per a l'estudi de la història de la tradició literària, que se sol fer a partir de la tasca dels bibliògrafs i de l'anàlisi de l'empremta literària d'autors antics. Una altra via, amb menys *glamour*, l'ofereixen les falsificacions d'autors i gèneres als quals el forjador i el seu públic reconeixen una autoritat com a clàssics, que ja compten amb un primer cens (Riera 1993).

1. Falsos moderns: notes prèvies

El fals modern es presenta com una còpia d'un original perdut o en mal estat per causes diverses (incendi, saqueig, etc.) o es fa passar pel mateix original. En el primer cas, el forjador sol construir un relat que refà la cadena de transmissió de l'objecte que substitueix; el resultat ha de respondre a les expectatives del públic en l'àmbit lingüístic (arcaïsmes) i de continguts (emmirallament de l'imaginari propi en el passat). L'exemple més famós és el *Llibre dels fets d'armes de Catalunya*, del pseudo-Bernat Boades, enllestit el 1420 per un rector homònim de Blanes, però avui atribuït al mínim Joan Gaspar Roig i Jalpí, que, explica, el va trobar el 1673, el copià i el traduï al castellà, i amb això inicià una tradició textual que acaba constituint una prova més de la modernitat del text (Coll 1948).

En el segon tipus de falsificació, es crea l'original. El ventall d'habilitats del forjador s'amplia a la paleografia i la codicologia. Per exemple, un grup de manuscrits il·luminats en català del segle XVII que pretenen passar per factura del XV, obra d'un anònim que potser treballava en equip: una vida i translació de sant Fructuós i els seus companys (BC, ms. 1775; *MCEM* 218); una relació i cobles sobre el comte Ramon Berenguer II Cap d'Estopes i el seu assassinat (manuscrit perdut; *MCEM* 1803); i un volum de Poblet amb una crònica de Martí I i una relació del vectigal (Ripoll, Lambert Mata, ms. XXIII; *MCEM* 835). Més enllà de la discutible qualitat i les possibles motivacions, proporcionen dades sobre l'horitzó d'expectatives pel que fa a la identificació de trets lingüístics, gràfics i artístics medievals.

Quant a l'autoritat en què recolzen els falsos: n'hi ha a nom de personatges ficticis (*Trobes* de Febrer) o reals (Boades) i, entre aquests, autors consagrats (Marc i Roig en el nostre cas). El relat justificatiu pot remetre a un escenari dotat de prestigi fundacional, com la conquesta de València de Jaume I o l'entrada de Carlemany a Catalunya.

La frontera entre fals documental i literari obeeix a un criteri actual, i a l'època es travessa fàcilment. Sobretot quan al darrere hi ha l'objectiu d'il·lustrar una nació, una institució o un llinatge, finalitat compartida amb una historiografia en què el relat dels orígens és cabdal. Resulta més productiu, com veurem, distingir les tipologies documentals i els gèneres literaris imitats pel falsari.

2. *El cas dels Borja*

El ràpid encimbellament dels Borja, a través de la carrera eclesiàstica d'Alfons de Borja / Calixt III i el seu nebot Roderic / Alexandre VI, i de les polítiques matrimonials que els enllaçaren amb llinatges reials i nobiliaris, explica la necessitat de dissenyar un relat competitiu sobre els propis orígens. Les eines amb què les cancelleries borgianes, de primer eclesiàstiques i romanes, després nobiliàries i valencianes, el construeixen varien al llarg del temps. Dels primers assaigs, en sabem poc: etimologia del nom de la ciutat (València/Roma), del cognom o del bou heràldic en la iconografia inspirada per Annio de Viterbo. El problema es planteja amb cruesa a mitjan segle XVI, ja en un context hispànic i nobiliari, amb una afirmació dels *Anales de Aragón* de Jerónimo Zurita sobre l'origen plebeu de la branca de Calixt III; ell mateix, però, obria una porta amb la «conjectura», que no relacionava amb els Borja, de l'origen reial de Pero d'Atarés, senyor de Borja i candidat frustrat al regne d'Aragó.

En l'entorn dels ducs de Gandia, *grandes* d'Espanya, el recurs a validar els orígens de la noblesa valenciana en la conquesta del rei Jaume davant de la destrucció sarraïna dels antics arxius, que Martí de Viciana esgrimia per als Borja al *Segundo libro* de la *Crònica de Valencia* (1564), dedicat a Carles de Borja i de Castro, V duc de Gandia, va deixar pas a una cursa per dotar de sang reial els Borja a partir de la figura d'Atarés. Segons Zurita, aquest no havia deixat descendència, però Gaspar Escolano ja ho negava tímidament a la *Década primera* (1610-1611), i els escriptors siscentistes al servei dels ducs i d'altres branques familiars s'afanyaren a bastir la llegenda de l'origen reial de Pero d'Atarés com a avantpassat borgià,

consolidada pels hagiògrafs del quart duc, beat (1624) i sant (1670) Francesc de Borja.¹ Una figura primerenca i molt productiva entre aquells autors és el jurista, historiador i poeta valencià Joan Baptista Roig de la Penya (c. 1590-1650), que va escriure dues obres a major glòria dels Borja: el discurs genealògic de 1621 ja citat (*Progenie*) i la *Historia genealògica de la excelentíssima família de Borja*, inèdita, elaborada vers 1635 i conservada entre papers d'altres projectes semblants.² Els de Roig neixen a redós dels cercles cortesans de Carles Francesc de Borja i de Velasco, VII duc de Gandia, a qui dedica la *Progenie*, i del seu germà el cardenal Gaspar de Borja i de Velasco, destinatari de la *Historia genealògica*; probablement també de la duquessa mare Joana Fernández de Velasco, cambraera de reines, «de cuya mano confieso haver recibido mucha honrra y merced en algunas ocasiones» (*Historia genealògica*, f. 108v); també va ser secretari de Fernando de Gurrea de Aragón y Borja, VIII duc de Vilafermosa i descendent de Lluïsa de Borja, germana del sant.

3. La confecció d'un fals

El document que edito és un pergami de l'arxiu dels ducs de Gandia conservat a l'Archivo Histórico de la Nobleza amb la signatura Osuna, CP.213, D.17, de 530 × 500 mm; presenta un lleu desgast del suport i petites taques. Si bé consta com a redactat a Roma el 4 d'abril de 1503, la cal·ligrafia és del segle següent.

Té l'estructura de les actes notariales que reporten un trasllat autènticat de documents que s'hi llegeixen íntegrament o parcial. L'exposició dels motius pels quals es redacta el document conté el relat que en justifica la veracitat. Aquesta reposa en dues autoritats de lloc i persona: la primera és l'església de Sant Nicolau de València, lligada a la història borgiana a través de Calixt III, on, es diu, es conservaven els «originalia» transcrits més avall; i la segona, Alexandre VI, una figura ben integrada en la memòria ducal, sense rastre de la «llegenda negra» italiana. El papa havia reclamat els papers de Sant Nicolau per satisfer un requeriment del noble Jofré de Borja, un nom comú a la família.

Segueix el trasllat dels «originalia», fet des de Roma per Antoni Gómez o Gomis, prevere català («gotolanus») i notari apostòlic d'historicitat no documentada. Són cinc textos, en llatí i català, que demostren l'antiguitat i la sang reial dels Borja, exemplars de dues tipologies documentals (proves d'ingrés en un orde militar i àpoca) i dues literàries (inscripcions epigràfiques medievals i poema).

El primer document és el dossier de les proves d'admissió de Guillem Garcés de Borja, fill de Fortuny de Borja, de Xàtiva, a l'orde de l'Hospital o de Sant Joan de Jerusalem (1265-1267 –1266 de l'Encarnació–). Conté la sol·licitud d'ingrés, el parer de la comissió creada *ad hoc* i la sentència del mestre de l'Hospital. Quant a la tipologia, el forjador retrotrau al segle XIII un model documental del seu temps. L'autoritat ve donada per un marc que situa el lector en un moment fundacio-

¹ Per a Zurita i Viciano, veg. Duran (2008-2009: 28-30). Presento els genealogistes i historiadors ducals més importants i la seva obra dins Roig (2019: 43-87).

² Una biografia revisada de l'autor, a càrrec de Joan Iborra, dins Roig (2019: 16-37). Per al meu assaig de reconstrucció de la *Historia genealògica* (BNE, ms. 11562), ibídem: 66-76 i 111-133.

nal de la història (nobiliària) valenciana, el regnat de Jaume el Conqueridor, que, amb el *Llibre dels fets* a la mà, proporciona l'escenari, als inicis de la campanya de Múrcia, i el nom del mestre de l'Hospital, Hug de Malavespa; Fortuny de Borja és un personatge probablement basat en un cavaller homònim de Xàtiva que rep una donació jaumina el 1272 i ja és mort el 1277 (*Diplomatari Borja* 2002: 53, 194, 267). Els testimonis porten cognoms comuns entre la noblesa catalanoaragonesa, i la genealogia que ratifiquen emparenta els Borja amb els vescomtes de Bearn, els comtes de Tolosa i els reis d'Aragó a través de Pero d'Atarés, senyor de la vila que els donava nom.

El segon text és una àpoca de 1266, un document administratiu que ens torna a situar en l'imaginari de la colonització cristiana de Xàtiva, amb el citat Fortuny de Borja.

Segueixen dos falsos epigràfics. El primer, l'epitafi del mateix Fortuny; la seva autoritat descansa sobre la figura d'Antonio de Nebrija, referència escolar i alhora erudita com un dels primers autors hispànics que mostra interès pels testimonis epigràfics. El segon és una inscripció del monestir cistercenc de Veruela, fundat per Pero d'Atarés. Tots dos, un pretext per refermar la connexió Borja – Atarés – Bearn.

El cinquè i últim text és una «troba» de deu versos decasíl·labs i hendecasíl·labs que reitera la genealogia reial i afegeix l'heràldica del bou. L'atribució a Ausiàs Marc o a Jaume Roig explota el seu prestigi, evidentment sense cap propòsit d'imitació literària, més enllà d'un vague assaig d'imitació mètrica d'un Marc que, com resumeix l'homenatjat en aquest volum, «ja ha passat pel sedàs dels renaixentistes i ha esdevingut un autor perfectament clàssic: un model» (Rossich 2011: 55). És una cobla nobiliària, precedent de les *Trobes* de Jaume Febrer, atribuïdes a Onofre Esquerdo (m. 1699) o escrites al XVIII,³ en tot cas molt difoses, en català i en castellà, des que Francesc Pasqual Chiva informa Vicent Ximeno de la seva existència.

Allò que dona autoritat al pergami com a artefacte original és l'autenticació i el *signum* del notari Gómez. L'operació es completa amb notes arxivístiques. Per a la confirmació d'aquella autoritat, la més important és la nota de registre a la cúria de la procuració de Gandia, el 1629, signada per «Clua». Baltasar Clua, notari del regne de València, comptador i arxiver del ducat de Gandia i comtat de Centelles, de qui es conserva documentació professional a l'Archivo Histórico de la Nobleza, participa activament en la tasca d'autoritzar els documents forjats per enaltir el llinatge ducal, prova que el projecte estava impulsat des de la mateixa cort. Quan dos anys després, el 1631, des del col·legi de Sant Isidor de Roma, el franciscà Lucas de San Francisco, capellà del cardenal Gaspar de Borja, envia al prelat papers referents als orígens familiars, inclou trasllat d'una còpia autenticada del nostre pergami feta per Clua a Gandia el 1629, en la data simbòlica del 9 d'octubre. Uns anys més tard, el 1635, el mateix notari autentica una còpia de la *Progenie* de Roig de la Penya. Tots dos trasllats tenen certificacions de dos notaris valencians i del justícia de Gandia sobre la condició notarial i els càrrecs de Clua.⁴

³ Montoliu (1912); Riera (1993: 463-467); Valsalobre (2007: 306). La «troba» borgiana ja incorpora la llegenda d'Atarés i els orígens reials (Febrer 1796: 67).

⁴ Documentació de fra Lucas: RAH, ms. 9/130, f. 183-188 i ms. E-8 (9/346), f. 83-85. Còpia de la *Progenie*: ms. 9/130, f. 207-226.

Encara, una nota afegida al pergamí aporta el relat que reconstrueix la cadena de custòdia i el converteix en l'únic testimoni dels originals de Sant Nicolau que demostraven els orígens reials dels Borja. El robatori dels papers i del pergamí, perpetrat per un agermanat, i la troballa i restitució d'aquest encaixaven amb la destrucció i l'espoli de l'arxiu del palau ducal al juliol del 1521, «lo dia de la batalla» (Vernissa), en plena Germania.

4. Autoria i data

A l'hora d'identificar l'autor d'una falsificació, cal demanar qui en treu profit i qui la fa córrer. Aquí la resposta és senzilla: Roig de la Penya és el primer a fer un ús intensiu del pergamí. El 1621, a la *Progenie*, hi ha els cinc textos traduïts al castellà, a més de la cobla catalana, i s'hi resumeix la part expositiva. Cap al 1635, a la *Historia genealògica*, se'n fa un regest, amb còpia d'alguns textos en la llengua original, cobla inclosa, i traducció castellana.

És clar que Roig de la Penya podria haver aprofitat la invenció d'un dels genealogistes que pul·lulaven al voltant dels ducs i de qui no coneixem la producció, com un «Luys Ulate de Sancever, natural del condado de Bigorra», que havia presentat una genealogia a la duquessa Joana (*Historia genealògica*, f. 63). Però ho descarto basant-me en l'autoria secundària de Jaume Roig per a la cobla. Al darrere hi ha l'èxit de l'*Espill* com a clàssic imprès des de 1531, imitat i més endavant traduït al castellà per Llorenç Mateu i Sanç (1665), però també l'objectiu de Roig de la Penya de prestigiar el propi cognom relacionant-lo amb Roigs il·lustres de la història i el llegendari nacional, i fins i tot amb el llinatge borgià. Ho fa a la *Historia genealògica* (f. 90v-92v), tractant sobre Aldonça Roig, amant del Catòlic i avantpassada dels Borja com a àvia de Joana d'Aragó, dona de Joan de Borja i Enríquez, II duc de Gandia, i, pel matrimoni amb un vescomte d'Évol, de la segona dona del duc, Francesca de Castre Pinós. Això li permet obrir un excurs sobre «el linage Roig», en què n'hi ha «muchos de diferentes condiciones y en estados altos, medianos y menores», sobre els quals presenta un fals de collita pròpia, un còdex de la biblioteca reial de Nàpols intitulat *Lirio de plata, scilicet de las armas et scudos de los príncipes, barones [...] que la orden de cavallería recibieron por el serenísimo rey don Alfonso V de Aragón et primero de Nápoles de la estola blanca et terrasa de oro de las tres açucenas*. De l'armorial, n'extreu un passatge, en boca del Magnànim, sobre l'ingrés en aquell orde militar, el 1457, de tres individus anomenats Roig: dos cavallers de Mataró, descendents d'uns Roig de la Penya que acompanyaren Lluís el Piadós en l'entrada al Principat, i «nuestro fiel secretario [...] maestro Jayme Roig, natural de Valencia, secretario de la serenísima reyna, nuestra caríssima muger». ⁵ El falsari continuaria, «pero porque no parezca afectación mía, basta con lo que traygo».

De fet, la competència de Roig de la Penya en l'art de la falsificació és considerable. A la *Progenie* es tradueix un altre pergamí genealògic, escrit en «lengua

⁵ Roig va ser metge de la reina, com es podia llegir a les edicions valencianes (1531, 1561) i barcelonina (1561).

lemosina» per Miquel Lleonard a instàncies del cronista Viciano, a partir dels papers del seu avi, Carles Lleonard del Puig, d'Alvèrnia. El recurs als falsos es multiplica als capítols sobre Pero d'Atarés de la *Historia genealógica* (f. 60-66), en què s'amplia la diversitat de gèneres que l'autor estrafà, en llatí i en castellà, i es repeteix l'argument del saqueig dels agermanats («comuneros») com a causa de la pèrdua d'originals. Em limito als textos que transcriu: un capítol d'una relació sobre la Germania de València escrita per un tal Martí, traduït «de valenciano en castellano»; un «Epigramma de antiquissima et nobilissima Borgiorum familia», en dístics llatins, d'Everardus Hilarius Floriensis, flamenc; i un «De XII lineis principum originis Galiae chronicon», que Rufus Aquitanus dedica a Alexandre VI.

Pel que fa a la data de confecció del pergamí, no deu ser gaire anterior al 1621, en què Roig de la Peña, un jove jurista d'una trentena d'anys, dedica la *Progenie* al duc de Gandia.

5. Edició

Segueix l'edició del pergamí Archivo Histórico de la Nobleza, Osuna, CP.213, D.17. Les abreviatures es resolen directament. Es regularitza *i/j* i *u/v* en català, i també en el segon cas per al llatí, en què es desenvolupa la *e* amb titlla com a diftong *ae*; l'alternança *c/t* en derivats de *-tio* i cultismes es resol segons l'original en totes dues llengües. L'accentuació (a la valenciana per a *-és*; accent diacrític en *nós* i *vós* tòncics), l'ús de majúscules, la separació de paraules i la puntuació segueixen criteris moderns. Les elisions no contemplades per la normativa es resolen amb punt volat. Es mantenen els abundants errors gramaticals, i només es corregeixen quan afecten la comprensió. Les llacunes es reconstrueixen entre claudàtors $\square$; les propostes de restitució per omissió, entre parèntesis (); les lletres sobreres s'indiquen amb parèntesis angulars $\langle \rangle$. A les notes es confronta el text amb les còpies parcials i traduccions castellanes de la *Progenie* i la *Historia genealógica* de Roig de la Peña (Roig 2019: 170-186 i BNE, ms. 11562, f. 62v, 66-69) i el trasllat de la còpia de 1629, que substitueix el català per una versió castellana (RAH, ms. 9/130, f. 183-186v).

In Dei nomine, amen. Anno Domini MDIII, die intitulato IIII° mensis aprilis, etc. Haec sunt translata fideliter scripta sine adictione nec alio defectu in favorem, honorem, comodum et laudem secundum originalia sua domui vel progenie⁶ vetustae Boriesiae qua annos plurimos permanserunt in ecclesiam sanctorum dominicani Martiris Petri et episcopi confessoris Nicolai constructam in civitate Valentiae, inde transmissa fuerunt in principio anni proximi preteriti, de ordine et consensu parogi⁷ sive vicarii et omnium clericorum, per Jacobum Jaubertum ad santissimum romanorum pontificem maximum dominum nostrum Alexandrum VI, et ideo ad requis(i) sionem⁸ et petitionem vestram sive posse vestrum, maxime nobilis don Joffren de $\langle a \rangle$ Borgia,⁹ absens, recepto¹⁰ per Bernaldum Virgilium, legurem,¹¹ notarium ap-

⁶ *domui vel progenie*: «domus vel progeniei» (RAH, ms. 9/130, f. 183).

⁷ *parogi*: «parrochi» (RAH, ms. 9/130, f. 183).

⁸ *requis(i)sionem*: «requisitionem» (RAH, ms. 9/130, f. 183).

postolicum, sub die XX° mensis augusti⁹ eiusdem anni. Et tota continet sequenti: Ego Anthonius Gomesius, presbiter gotolanus et notarius appostolicus, scribo et relato has relationes eorumdem. {1} *Et primo*, com fonch accepte de justícia Guillem Garcés de Borja en la sagrada orde e milítia de l'Hospital de Sant Joan de Hierusalem, essent *magister* d'aquella religió en Uch de Malavespa,¹² e les deligències que per a llurs affers se faeren corrent lo any de la encarnatió del Senyor MCCLXV; {2} *secundo*, una àppoca fermada per los nobles en Fortuny de Borja e na Elisabeta, sa muller, de L sous; {3} *et tertio*, un epitaphio a la sepultura d'en Fortuny de Borja; {4} *quarto*, una memòria de la fundatió del monastir de Nostra Dona de Veruela per don Pere de Atarés; {5} *quinto et ultimo*, una declaració de Auziàs March del principi de la casa de Borja. E començam en l'orde següent:

{1} Supplicació d'en Guillerm Garcesch de Borja al molt poderós en Uch de Malavespa, gran mestre de l'Hospital: «En Xàtiva, en XXV de maig de l'any de la incarnatió del Senyor MCCLXV. Déus am¹³ vós. Molt alt magistre, etc.: Jo us prech e reprech me dignés¹⁴ e ajustés, per vostra molta larguesa de cor e noblesa de litnatge, am los vostres militans de vostre sagrada religió, de qui só ver(a)ment¹⁵ de alta sanch nul^b trobarés en mon cors. Vostre, qui vostres mans vos besa e prest a vostre servey, Guillerm Garcesch de Borja».

Respon lo magistre. «Acudirés a nostres comisar<ar>is a Tarragona, qui¹⁶ ya avem despachada nostre comisió». Comisió del magistre de l'Hospital: «En l'ost de l'ínclit rey en Jacme, prop lo royalme de Múrcia, a VII dies del mes de nohembre de l'any de la incarnatió beneyta del Fill de Déus de nós fermada e sagellada LXV.^c Déus, nostres frares en Uch de Montredó, en Garcesch de Mur e en Ramonet de Moncada, am valtres toste(m)ps e així am tot fel e am nós, amén. Am prechs, segons ordenança e furs de nostre sagrada religió, nos requereix en Guillerm Garcesch de Borja, fill del noble en Fortuny de Borja, vehí e habitador de Xàtiva, li sia de nós tramés lo nostre beneyt senyal, e son nombre¹⁷ possat e re-

⁹ *Joffren de <a> Borgia*: també es podria llegir «Joffrende a Borgia», amb confusió gràfica *n/u* (cf. «Gaufredus»), però ho interpreto com una vacil·lació entre preposicions («Jofre» a BNE, ms. 11562, f. 66; RAH, ms. 9/130, f. 183v). Roig l'identifica amb Jofré de Borja-Llançol, que ja era mort el 1500 (BNE, ms. 11562, f. 66; Batllori 1994: 26-27); qui encara vivia era el fill del papa, Jofré de Borja, príncep de Squillace.

¹⁰ *recepto*: se sobreentén «instrumento».

¹¹ *legurem*: llegiu «ligurem», 'lígur, genovès'.

¹² *Uch de Malavespa*: nom pres del *Llibre dels fets* (§ 429 i 446 –«Gui de la Vespa»–; Soldevila 2007: 438-439, 447). És Gui de la Guespa, mestre de l'Hospital (castellà d'Amposta), documentat entre 1261 i 1268 (Miret 1910: 187, 294-296, 520). Més endavant se'l tracta per error de «gran mestre», càrrec màxim de govern a l'orde, aleshores en mans de Hughes Revel.

¹³ *am*: llegiu «amb», grafia que només apareix a la cobla. No s'utilitza l'arcaisme «ab».

¹⁴ *dignés*: llegiu «digneu»; aquí i més avall («ajustés», etc.) amb desinència *-és* per l'arcaica *-ets* de la segona persona del plural, documentada en l'imperatiu «faets-ne». La lliçó «dignés», i no «digués», és clara (cf. «dignéis»: Roig 2019: 180; BNE, ms. 11562, f. 68; RAH, ms. 9/130, f. 183v).

¹⁵ *falliment*: «fallezimiento» (Roig 2019: 180; BNE, ms. 11562, f. 68), probablement per error, més que no per coneixement d'un sentit rar en castellà (*CORDE*) i freqüent en català (*DCVB*, 6, s. v. «falliment»); la còpia de 1629 tradueix correctament «falta» (RAH, ms. 9/130, f. 183v).

¹⁶ *qui*: exemple de vacil·lació en l'ús del relatiu «qui» i la conjunció «que». Les versions divergeixen: conjunció («que ya hemos despachado nuestra comisió», BNE, ms. 11562, f. 68) i relatiu («a los quales havemos despachado nuestra comisió», RAH, ms. 9/130, f. 183v).

¹⁷ *nombre*: per «nom» (castellanisme).

gistrat en lo llibre de nostre sagrada religió, e així a nós plaurà, com sia de justícia, e per ço acudirés am tota prestesa a lo que devés e faets-ne vera relatió. Uch de Malavespa, magistre de l'Hospital de Sant Joan de Hierusalem. Jacme Ferrís *pro scribano et secretario*».

Prova e resposta dels comissaris: «En Tarragona, de nós feyta, fermada e sagellada en VIII dies de dehembre de l'any de la beneyta incarnatió del Fill de Déus LXV.^d La santa Trenitat de Déus, Senyor nostre, am vós,^e am tot fel chrestia e am nós, per glòria sua e punitió dels sarrahins. En molt alt e poderós magistre de nostra sagrada orde e religió de l'Hospital de San Joan de Hierusalem: Com per auctoritat de Dé<u>us e de llur¹⁸ sagrada religió nos sia tramesa de orde vostre llur comissió de fer tot compliment e guaytesa¹⁹ en lo linatge del noble en Guillerm Garcesch de Borja, fill del noble en Fortuny de Borja, natural de Bearn, e de la molt noble sa consor na Elisabeta de Baux, per pendre aquell lo àbit e sagrat senyal de nostre sagrada religió, e nós, obtemperant am tota prestesa, vigilança e justícia llur vostre manament, avem presa de vera, certa e bona testimoniança pus de sis testaments eo codicils, deu cartes nupsials e pus de catorse actes de contractes diferens, am tres privilegis fermats dels molt al(t)s reys d'Aragó²⁰ e sagellats en favor de la noblesa e antiquitat del linatge Ataresch e Borjesch, e també pus de dotse testimonis, qui aquells són presones de alt linatge e los següens, de qui podés²¹ e nós avem tota e vera crehença: en P. de Fullarquer, vostre av[on]cle,²² en G. Ferrench, en N. Ahonés, en G. d'Entença, en X. Pardo, en V. Folch, en P. de Cabrera, en R. Folch, en V. de Puigvert, en G. de Liçana, en R. de Rocabertí, en S.²³ Sans e també en E. Puig, qui tots e tot lo desús atver[t]eix e atverteixen ésser en Guillerm Garcesch de Borja presona de alt e antich linatge e qui descendeix dels poderosos senyors reys d'Aragó e així també dels molt nobles vizcomptes de Bearn. E així h[o] declaram per ascendència del modo e manera qui's segueix: En Guillerm Garcesch de Borja fo fill d'en Fortuny de Borja e de na Elisabeta de Baux; fo son avi en Ximén [G]ar[ces]ch²⁴ de Borja, e sa àvia na Taresa de Bastan,

¹⁸ *llur*: ús vacil·lant del possessiu. Abans hi ha un cas ambigu («per a llurs affers»), en què l'antecedent sembla un singular («para (e)sto»: RAH, ms. 9/130, f. 183v). En les tres ocurrències d'aquest paràgraf, els dubtes sobre un mot que dona pàtina d'antiguitat són clars: la primera i la segona tenen antecedents en singular; l'última és una construcció amb doble possessiu per a la tercera i la segona persona («llur vostre»). En castellà: «esta (...) aquella (...) este vuestro» (Roig 2019: 182-183), «esta (...) aquella (...) el vuestro» (BNE, ms. 11562, f. 68v); «su (...) su (...) vuestro» (RAH, ms. 9/130, f. 184).

¹⁹ *guaytesa*: nom creat a partir de «guaita» i «guaitar» ('vigilar, observar'), potser influït per l'adjectiu «guaitès», 'propi de l'impost del blat de guaites' (DCVB, 6, s. v.). En castellà: «exploración» (Roig 2019: 182; BNE, ms. 11562, f. 68v) o «prueba» (RAH, ms. 9/130, f. 184).

²⁰ *privilegis* – d'Aragó: a la còpia de 1629 desapareix l'al·lusió a aquesta documentació reial inexistent.

²¹ *podés*: se sobreentén «haver». La còpia de 1629 refà el sentit: «de quien podéis tener toda y vera certidumbre, como de nosotros» (RAH, ms. 9/130, f. 184v).

²² *P. – av[on]cle*: personatge no documentat, suposat oncle de Malavespa («tío»: Roig 2019: 183; BNE, ms. 11562, f. 68v; RAH, ms. 9/130, f. 184v). Inspirat en un històric Hug de Forcalquer del *Llibre dels fets*, mestre de l'Hospital o castellà d'Amposta entre 1230 i 1244 (Miret i Sans 1910: 519).

²³ *S.*: «L.» (Roig 2019: 183; BNE, ms. 11562, f. 68v; RAH, ms. 9/130, f. 184v).

²⁴ *[G]ar[ces]ch*: lectura dubtosa per una taca del pergami («García» a Roig 2019: 184; «Garcés»: BNE, ms. 11562, f. 68v i RAH, ms. 9/130, f. 184v).

filla del noble Aznar de Bastan e de na Clemència de Cadireta,²⁵ cònjuges; e son bisavi, el noble en Pere de Atarés, senyor de Borja, e sa besàvia na Garsenda, filla de Amat, qui era de alt linatge, e de na Taresa Caxal, cònjuges; son tresavi fonch en Pere Gavarret de Bearn, dels pus alts senyors del món, e sa tresàvia fo na Taresa Sància, filla d'en Pons Aymerich, compte de Tolosa, e de sa consor la infanta na Sància, filla del rey en Remir d'Aragó. Na Elisabeta de Baux, mare d'en Guillerme Garcesch de Borja, fo filla d'en Bernart de Baux, rich hom prohençal, e de na Agna Dampierre, cònjuges, e net(a)²⁶ d'en Roger Bernart de Baux e de na Constàntia, qui era de la sanch dels comptes de Provença. E tot ço és cert, ver, sens dol ne fraus. E així vos ne fem sancera e complida certesa e fe de nós fermada e sagellada am nostre sagell, etc. Uch de Monredó,²⁷ Garcesch de Mur, Ramonet de Moncada. Garcia Tornés, notari et secretari».

Approvatió e decret: «*In Dei nomine et santissimae virginis Mariae. Nos Ugon a Malavespa, magister ordinis et sanctae militiae Hospitalis Hierosolimitanae Santi Joannis, et Raymundus Annonius, presbiter, iudex ordinarius eiusdem religionis, propter auctoritatem nostram atque plenum posse nostrum, tanquam satisfacti secundum fora constitutionem nostrarum et plene iusticiae Willelmi Garcendi a Borgia circa nobilitatem et vetustam progeniem Borgesiam, cuius expectamus honorabiles vires*²⁷ *contra zarasenos et omnes adversarios fidei santissimae nostrae, concedemus atque otorgamus signum santissim* <m> *e*²⁸ *crucis nostrae in pectore et armis dilecti nostri Willelmi Garcendi Borgesii et ipsius nomen manere in seculum scriptum in catalogo et aurea tabula nobilium fratrum nostrorum. Datis in aula sive castro regio Setabensi,*^h *scriptum, firmatum, registratum cum sagillos pendentes nostros plumbeos*²⁹ *sub die XI*³⁰ *februarii anni incarnationis Christi, Domini nostri, MCCLXVI. Uch de Malavespa, magistre de l'Hospital de Sant Joan de Hierusalem, R. Annonius iudex. Jacobus Ferris pro*ⁱ *secretario et scribano*».

{2} Àppoca: «*Sit notum omnibus singulis et cocunquis*³¹ *quod nos, Fortunius a Borgia, milles, et Elizabeta, coniuges, simul et in solidum otorgamus et ratificamus quia contenti et satisfacti remanemus ex illis quinquaginta solidis debitis per honorabilem Galcerandum Illefonsum nobis ex*^j *pretio eiusdem agri quod emit, siti et positi in horta Setabis, extra menia, prope itinere Valentiae. Facta et firmata sub die III*^o *augusti anni incarnationis Domini MCCLXVI. Testes huius sunt Petrus Esparça, cives, et Rodericus Cubills, scriptor, Setabis habitatores. Ego Onofrius Martinus, notarius, me subscribo et pono meum solitum sig+num*».

{3} Epitàfio a la fosa d'en Fortuny de Borja: «*Hic iacet Fortunius nobilis a Borgia, filius Ximenonis Cartiae Borgesii, nepos Petri de Atares, domini Borgie, pronepos*

²⁵ Cadireta: llegiu «Cadreyta» (Roig 2019: 184; BNE, ms. 11562, f. 68v).

²⁶ net(a): corregeixo amb Roig (2019: 184; BNE, ms. 11562, f. 68v). Per a la identificació dels personatges citats a la genealogia veg. les notes de Joan Iborra (Roig 2019: 188, 190-192).

²⁷ vires: «facciones o valentias» (Roig 2019: 185), corregit en «viros» (RAH, ms. 9/130, f. 185).

²⁸ santissim <m> e: lectura poc clara. Segueixo Roig («santissimae», referit a «crucis»: BNE, ms. 11562, f. 69; «sagrada cruz»: Roig 2019: 186); en canvi, «sanctissimum», és a dir, «signum» (RAH, ms. 9/130, f. 185).

²⁹ sagillos – plumbeos: corregit en «sagillis pendentibus nostris plumbeis» (BNE, ms. 11562, f. 69; RAH, ms. 9/130, f. 185).

³⁰ XI: «XVI» (RAH, ms. 9/130, f. 185).

³¹ cocunquis: llegiu «quocumque» («a qualquiera»: Roig 2019: 170; «quocunquis»: RAH, ms. 9/130, f. 185).

Petri Bearnensis, qui hobit die (...) an(n)i (...).^k Aquest epitafió fonch tret dels papers e memòries^l de antiquitats e pedres qui deixà Anthoni de Nebrixa, hon adverteix qui³² fonch trobat en una obra qui's feya en un fosar de la ciutat de Xàtiva.

{4} Memòria atrobada en lo convent de Nostra Dama de Veruela: «*Hoc caenobium santissimum ad honorem virginis Mariae dicavit Petrus de Atares, dominus Borgiae, filius Petri, vizecomitis Bearnensis*».

{5} Troba del prencipi del linatge de Borja, per Auzi[à]s March o, segons altra opinió, per Jacme Roig: «Del tronch d'en Ramir na Sancha li's dona / a Pons Aymerich, compte de Tolosa, / e d'ells una filla, qui lo nom entona / de Taresa Sancha, nasqué en Carcasona, / fembra pus bella que lo lliur ne rosa. / Amb ella mullerà Pere Gavarret, / senyor de Bearn, pare d'en Gastó; / d'ells Pere Ateresch naix, qui'ls donà net / a Ximén Garcés, y ell per rebesnet / a Fortuny de Borja, y un bou per blasó».³³

In confirmationem, fidem et veritatem harum relationum sive translatorum fidelium ut supra ante Petrum Scribam, militem, Michaelem Martinum, civem, Joannem Martinum, doctorem ut[r]iusque iuris, et Filipum Domenech, presbiterum, omne[s] valentinos, aponoⁿ sig+num meum ego Anthonius Gomesius, gotolanus, notarius apostolicus, quia meum nome[n] supra et infra scripsi. Rome,º in dicto die et anno quo suprascriptis.

Registat en la mà de criminals de la cort de la procuració de Gandia de l'any MDCXXVIII.

Clua, nottarius et scribanus.^p

Est pergami y sos originals foren portats de orde del senyor duch don Juan al real de Gandia, y emb ell se'n portà un agermanat lo dia de la batalla més de cinch lliures d'or que robà a una mora, i'l recollí en Xàtiva un home fel de bona intint[ió], per no meréixer tal pergami éser perdut.^q

a) mensis augusti] m^s augusⁱ amb tiilla supèrflua de nasal al segon mot i tot corregit sobre text il·legible. | b) nul] la u corregida de o. | c) LXV] afegit posteriorment per la mateixa mà. | d) LXV] afegit posteriorment per la mateixa mà. | e) vós] nos. | f) net(a)] net. | g) Monredó] la e corregida de a. | h) Setabensi] la i corregida de e. | i) pro] p^e. | j) ex] la e corregida de a. | k) (...) – (...) en blanc. | l) memòries] memoreis. | m) civem] a continuació suum (?) ratllat. | n) apono] opono. | o) Rome] la e corregida de a. | p) Registat – scribanus] de mà de Baltasar Clua. | q) Est – perdut] afegit per una altra mà al peu del pergami i continuat al marge dret.

³² *qui*: relatiu amb antecedent «epitafió»; en castellà es refà el text (Roig 2019: 171; BNE, ms. 11562, f. 66v; RAH, ms. 9/130, f. 185v).

³³ *Del tronch – blasó*: Roig copia la «troba de verso lemosín, muy bien compuesta y con gran elegancia a lo antiguo» (BNE, ms. 11562, f. 66v), amb la lliçó «Garcesch» en lloc de «Garcés» (ibídem i Roig 2019: 176); la tradueix en prosa a la *Progenie*, amb omissió del cinquè vers (Roig 2019: 176), i la glossa a la *Historia genealógica*, en què afegeix: «Y no sé yo que en otros tam pocos versos como estos se pueda haver encerrado tan ajustada a la verdad mayor substancia de la que encierran, por lo que se declara la gran noticia que tuvo del origen de la excelentísima familia de Borja su autor» (BNE, ms. 11562, f. 67). La còpia de 1629 només en dona una versió castellana, diferent i amb algun error de comprensió (RAH, ms. 9/130, f. 185v).

Bibliografia

- Batllore, Miquel (1994). *La família Borja*, València, Tres i Quatre.
- Coll i Alentorn, Miquel (1948). «Pròleg», dins Bernat Boades, *Libre de feyts d'armes de Catalunya*, vol. IV, Barcelona, Barcino, p. 11-89.
- Diplomatari Borja* (2002). Miquel Batllori (dir.), *Diplomatari Borja: Documents de l'Arxiu del Regne de València (1299-1429)*, València, Tres i Quatre.
- Duran, Eulàlia (2008-2009). «Els Borja i els escriptors valencians coetanis», *Revista Borja: Revista de l'Institut Internacional d'Estudis Borgians*, 2, p. 21-38 [en línia: <https://elsborja.cat/revista-borja/els-borja-i-els-escriptors-valencians-coetanis/>].
- Febrer, Jaume (1796). *Trobes de mosen [...]*, València, Imprenta del Diari-MCEM. Eulàlia Duran (dir.) i Maria Toldrà (coord.), *Base de dades Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans [en línia: <https://mcem.iec.cat/>].
- Miret i Sans, Joaquim (1910). *Les Cases de templers y hospitalers en Catalunya: Aplech de noves y documents històrics*, Barcelona, Impr. de la Casa Provincial de Caritat.
- Montoliu, Manuel de (1912). «Les trobes de Jaume Febrer», *Revue Hispanique*, 27, p. 285-389.
- Riera i Sans, Jaume (1993). «Falsos dels segles XIII, XIV i XV», *Actes del Novè Congrés Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 425-491.
- Roig de la Peña, Joan Baptista (2019). *Progenie clara y origen de la antiquísima y noble familia de Borja: La primera crònica sobre els Borja*, a cura de Joan Iborra i Maria Toldrà, València, Tres i Quatre / Institut Internacional d'Estudis Borgians.
- Rossich, Albert (2011). «L'època del Renaixement», dins Albert Rossich (dir.), *Panorama crític de la literatura catalana*, vol. III: *Edat moderna*, Barcelona, Vicens Vives, p. 43-66.
- Soldevila, Ferran (ed.) (2007). *Les quatre grans cròniques: I. Llibre dels feits del rei En Jaume*, a cura de Jordi Bruguera i M. Teresa Ferrer Mallol, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Valsalobre, Pep (2007). «Història d'una superxeria: el cas Jordi de Sant Jordi», dins Eulàlia Miralles et al. (ed.), *El (re)descobrimnt de l'Edat moderna: Estudis en homenatge a Eulàlia Duran*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Universitat de Barcelona, p. 298-335.